

РЕЦЕПЦІЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ К. УШИНСЬКОГО В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Відбувся помітний приріст кількості учнів середнього (с) та достатнього (д) рівня сформованості проектно-технологічних знань і вмінь за рахунок тих, що мали відповідно початковий і середній рівні.

Висновки. Приведені вище результати експериментальних занять переконливо доводять, що в процесі проектно-технологічної діяльності відбувається всебічний розвиток творчих здібностей учнів підвищується їхня проектно-технологічна компетентність.

Необхідність виконання завдань “Державного стандарту базової і повної середньої освіти”, реалізації в навчальному процесі загальноосвітньої школи дидактичних принципів – наступності та перспективності, підготовки старшокласників до творчої діяльності у галузі техніки вимагає введення у старшій школі профілю навчання технологічного напрямку “Технічне проектування”. При ньому пропонуємо проектно-технологічну діяльність учнів основної школи (у викладеному вище плані) вважати за пропедевтичну, допрофільну підготовку. У процесі проектно-технологічної діяльності в основній школі вчитель має орієнтувати здібних до

зазначеної діяльності учнів на продовження навчання за профілем “Технічне проектування”.

1. Бербец Т.Г. Самостійна робота учнів під час виконання творчих проектів // *Трудова підготовка в закладах освіти.* – 2001. – №4 – С. 13 – 15.

2. Коберник О.М., Яцук С.М. Проектування і виготовлення учнями виробів з металу // *Трудова підготовка в закладах освіти.* – 2002. – №3. – С. 29 – 32.

3. Коберник О.М., Яцук С.М. Методика організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання. – Умань, 2001. – 82 с.

4. Основи маркетингу. 10 – 11 класи: підручник / М.В. Вачевський, В.В. Мадзігон, Н.М. Примаченко. – К.: Педагогічна думка, 2010. – 256 с.

5. Терещук А., Воовиченко А. Навчання учнів основних етапів проектно-технологічної діяльності // *Трудова підготовка в закладах освіти.* – 2004. – №4. – С. 10 – 13.

6. Трудове навчання: 5 – 12.: Програма для загальноосвіт. навч. закл. / Денисенко Л.І., Кондратюк Г.А., Мадзігон В.М. та ін. – К.: Ірпінь, 2005. – 256 с.

7. Яцук С.М. Виконання основних етапів проектування на уроках трудового навчання // *Трудова підготовка в закладах освіти.* – 2003. – №2. – С. 13 – 16.

8. Яцук С.М. Методика проектного навчання в 5 класі під час вивчення технології обробки деревини // *Трудова підготовка в закладах освіти.* – 2006. – №1. – С. 6 – 10.

Стаття надійшла до редакції 27.07.2012

УДК 371.4(477) (470+571)

Ольга Сеньків, аспірант кафедри педагогіки

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

РЕЦЕПЦІЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ К. УШИНСЬКОГО В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті проаналізовано стан розробки науково-педагогічної спадщини Костянтина Ушинського у сучасній російській педагогіці. Показано, що дослідження російських науковців проводяться в таких основних напрямках творчого доробку класика: народність у вихованні, антропологічні ідеї класика, роль рідної мови у навчанні та вихованні підростаючого покоління, трудове та моральне виховання молоді, роль християнства у вихованні дитини, феномен видатного педагога та актуальність його ідей на сучасному етапі.

Ключові слова: К. Ушинський, творча спадщина вченого, російська педагогіка, народність виховання, християнська мораль.

Літ. 18.

Постановка проблеми. Костянтин Ушинський зробив значний внесок не тільки у вітчизняну, а й світову педагогіку, який не втрачає актуальності і сьогодні. Науковий доробок класика знаходиться в центрі уваги сучасних зарубіжних педагогів. Найбільш глибоко науково-педагогічна спадщина класика досліджується в Російській Федерації. Вивчення педагогічної парадигми К. Ушинського допоможе краще осмислити закономірності та особливості навчання та виховання підростаючого покоління на сучасному етапі.

У статті поставлена мета – з нових концептуальних підходів проаналізувати стан розробки науково-педагогічної спадщини К. Ушинського у сучасній російській педагогічній науці.

Аналіз останніх публікацій. Впродовж тривалого періоду радянська педагогіка тенденційно вивчала науково-педагогічну спадщину К. Ушинського. Його зображували як полум'яного критика царської школи, захисника принципу народності у вихованні, палкого прихильника трудового навчання, матеріаліста,

РЕЦЕПЦІЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ К. УШИНЬСЬКОГО В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

діалектика і навіть атеїста. При цьому одні положення системи К. Ушинського гіпертрофовувалися, другі, наприклад громадська спрямованість педагогічної діяльності, мішкувалися, а треті – релігійні – вихолощувалися. Саме у такому готовому до використання вигляді класик і подавався студентам педагогічних вищих навчальних закладів.

За останній час у Росії з'явилося чимало публікацій, в яких з висоти сьогодення бачення розкриваються різні аспекти творчої спадщини К. Ушинського. На увагу заслуговують розвідки М. Богуславського [5], Е. Дніпрова [10], А. Арканова [1], І. Гончарова [7], Є. Белозерцева [3], М. Гвоздецького [6] та інших. Скажімо, національно-самобутній аспект народного виховання досліджено в працях В. Белінського, а також в рамках етнопедагогіки: релігійна сторона в руслі православної педагогіки. Синтез національно-самобутньої і релігійної сфер зробила спробу дати концепція російської школи І. Гончарова, а також регіональна концепція освіти Є. Белозерцева. Проблему народності виховання з нових концептуальних підходів розкрив М. Гвоздецький. Глибоке вивчення проблеми тільки розпочинається.

Виклад основного матеріалу. У 2005 р. в Москві за редакцією Е. Дніпрова у 4-х книгах вийшло у світ видання “Ушинский К.Д. Избранные труды”. Перша книга включає твори К. Ушинського з теоретичних проблем педагогіки, друга – праці з питань реформування та розвитку школи, третя і четверта книги складають фундаментальну працю К. Ушинського “Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології” [14].

Важливо підкреслити, що це найповніше видання вибраних творів класика. До нього увійшли праці, котрі із-за кон'юктурних моментів довгий час не публікувались. Візьмемо для прикладу “Листи про виховання спадкоємця російського престолу” або “Про моральний елемент у російському вихованні”.

У даному виданні твори вченого вперше подаються у первісному, авторському вигляді. Без будь-яких цензурних купюр – ідеологічних, політичних, релігійних, охоронно-педагогічних і так далі. Цензура переслідувала праці К. Ушинського як до, так і після 1917 року. На даний час цензура відійшла в небуття, а класик залишився. Читач, на кінець, отримав можливість ознайомитись з його творами без посередників.

Видання наповнене широким науковим апаратом – статтями, коментарями, примітками, бібліографією, предметним і іменним покажчиком. Цей апарат складає п'яту частину загального

об'єму видання (25 із 126 друкованих аркушів). Його головне завдання – допомогти читачеві зрозуміти основні напрямки та головні ідеї творчості К. Ушинського, їх співзвучність із сучасністю. Крім того, допомогти побачити, як вправно і блискуче класик ставив і розв'язував проблеми, над якими б'ється нині педагогічна думка. Завдяки науковому апарату видання, ідеї вченого, їх історичний і сучасний контекст постає перед читачем у новому баченні.

Звільнені від кон'юктурних вилучень, тексти класика дивляться по-новому, навіть значно свіжіше. Вперше широкому колу читачів надається можливість оцінити масштаб педагогічних пошуків К. Ушинського і разом з тим особливу гармонійність системи його ідей та поглядів. Творчість класика постає у своєрідному квадраті: народність – громадськість – релігія – наука. Всі складовики нерозривно пов'язані між собою і взаємно проникають один в одного. “У такій специфіці спадщини К.Д. Ушинського, – зазначає М. Богуславський, – і полягав тупик для всіх, хто намагався перетворити цей квадрат у “кубик Рубик”, крутячи і підбираючи набір потрібних гранів у відповідності з політичною кон'юктурою або певною ідеологією” [5, 20]. Безкупюрне видання дало можливість побачити К. Ушинського у всій величині та широті, із всіма здобутками та суперечностями.

У книзі провідного історика російської освіти і педагогічної думки, академіка РАО, першого обраного міністра освіти Російської Федерації (1990 – 1992 рр.) Е. Дніпрова “Ушинський і сучасність” дається нова трактовка творчості класика не лише як великої педагогічної спадщини, але як могутнього засобу вирішення актуальних проблем сучасної освіти [10].

Автор показує, що багато видатних ідей К. Ушинського не зрозумілі і не реалізовані до сьогодні. Крізь призму сучасності Е. Дніпров проаналізував громадянські та світоглядні витоки творчості К. Ушинського, його філософію освіти та внесок у реформування школи в 1860-х роках, теорію початкового навчання, наукові і соціальні аспекти “Педагогічної антропології” та створення наукових основ педагогіки. У монографії переконливо показано, що К. Ушинський зробив педагогіку наукою, освіту – народною справою, педагогічну діяльність – громадянською цариною.

Автор розкриває провідну роль класика у розв'язанні гострих проблем сучасної освіти. Зокрема, наголошує на соціально-педагогічному феномені К. Ушинського. Показує, що він жив і творив в епоху “великих реформ” 1860-х років, яка значною мірою співзвучна нинішньому часу.

РЕЦЕПЦІЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ К. УШИНСЬКОГО В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

І тоді, і сьогодні ми бачимо глибокі, титанічні зрушення в політичному і соціально-економічному устрою російського життя, спостерігаємо розкріпачення особистості і суспільства, їх діяльності і самосвідомості.

Класик стверджував, що основною метою виховання людини може бути лише сама людина, так як все останнє у цьому світі (держава, народ, людство) існує лише для людини. Це була велика гуманістична ідея, яка складала основу соціально-економічного та педагогічного кредо К. Ушинського. Вона протистояла в минулому і сьогодні протистоїть традиціям авторитарної педагогіки, яка бачила в людині лише як об'єкт педагогічного впливу.

Ця ідея, на думку К. Ушинського, розвивається усвоєрідній площині: мета виховання – особистість людини; особистість формується і розкривається лише в праці, у діяльності, бо без неї “людина пустоцвіт”. Діяльність людини може бути тільки вільною, інакше вона втрачає всякий смисл, який є основою громадської діяльності та громадського виховання. Так класик вирішував дилему: людина та суспільство, яку до нині не може розв'язати основна частина філософів та педагогів.

На сьогоднішній день не менш важлива і друга складова соціально-педагогічної ідеї К. Ушинського – про громадський характер виховання та його нерозривний зв'язок із суспільством. “Виховання, – писав вчений, – тільки тоді буде справжнім, коли його питання стають громадськими питаннями для всіх і сімейними питаннями. Система громадського виховання, що вийшла не з громадського переконання народжується не із громадського переконання, якби хитро вона не була обдумана, виявляється безсилою і не буде діяти ні на особистий характер людини, ні на характер суспільства” [15, 103].

Е. Дніпров проаналізував філософсько-педагогічне кредо К. Ушинського. Саме тут він виділяє дві головні, гостросучасні ідеї великого педагога: дієву та розвиваючу спрямованість освіти і народного характеру виховання й освіти. К. Ушинський не тільки на сто років випередив сучасні ідеї дієвого підходу в освіті. Він залишив глибокі теоретичні зразки їх застосування в своїх відомих книгах “Дитячий світ” та “Рідне слово”. Розвиток, за К. Ушинським, виступає як мета і результат діяльності. Діяльність як фундамент та головний фактор розвитку. Класик розробив основи розвиваючої та дієвої педагогіки в Росії, яку не могли створити теоретики, що працювали над цією проблемою. Ця педагогіка і на сьогоднішній день залишається прогресивною, а її ідеї актуальними для значної частини вчителів, вихованих на вербальних традиціях.

Настільки ж актуальною залишається ідея К. Ушинського про народність виховання, яку він розглядав в двох площинах: по-перше, доступною для народу, а по-друге, такою, що ґрунтується на національних традиціях та національних потребах країни. Ці питання особливо гостро звучать сьогодні, коли освітня політика все більше віддаляє народ від справжньої освіти та намагається вибудувати російську освіту за іноземними зразками. Між тим ще півтора століття тому К. Ушинський попереджував, що “у кожного народу своя особлива національна система виховання; а тому запозичення одним народом у іншого виховних систем є неможливим” [15, 102].

Е. Дніпров розвиває думку К. Ушинського про те, що народність виховання це інтегруюча національна, котра включає однак тиск з боку держави або політичних партій, в чому полягає її відмінність від офіційної народності в уваровському або радянському варіанті. Достовірно народне виховання передбачає не лише врахування особливостей і потреб розвитку, але створення дієвої громадської думки в педагогічній справі, народність виховання це система відкрита до діалогу між різними прошарками суспільства. Цей підхід вельми важливий як засіб подолання в школі жорстких ідеологічних установок спадщини тоталітарної державності. У цьому можна побачити розвиток думок К. Ушинського про примат інтересів суспільства у вихованні над вузькопартійними інтересами.

Дослідник показує К. Ушинського як реформатора школи. Ця тема досить широка. Тому зупинимось лише на двох питаннях, які сьогодні обговорюються дуже бурхливо – на проблемах змісту освіти та матеріальних витрат на освіту.

Періоди великих суспільно – політичних потрясінь та наукових зрушень, а до таких саме відноситься епоха К. Ушинського і теперішній час – завжди висувають на перше місце завдання кардинального оновлення змісту освіти відповідно до нових потреб життя. Ці завдання мають першочергову значимість. Адже в кінцевому рахунку реформа освіти – це в першу чергу реформа змісту освіти.

К. Ушинський поставив проблему матеріальних витрат на освіту. Він заявив, що капіталовкладення в освіту – “найпродуктивніше витрачений капітал, що оживляє всі інші капітали...” [16, 60]. “Хороша народна школа відкриває самі джерела народного багатства... Вона збільшує розумовий та моральний капітал народу... без якого всі інші капітали мертві” [16, 60].

РЕЦЕПЦІЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ К. УШИНЬСЬКОГО В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Заслугує на увагу розвідка О. Белінської та Л. Белової “Концептуальні основи виховної системи К.Д. Ушинського” [2]. Автори обґрунтовують значимість і актуальність концепції морального виховання педагога, яка заклала глибоку методологічну основу розвитку особистості. Осмислюючи педагогічну спадщину класика, дослідники детально розглядають проблему цілепокладання, яка має фундаментальне значення в системі поглядів К. Ушинського і окреслюють конкретні завдання виховання.

У дисертаційних роботах Л. Ісаєва [12], М. Демет'євої [9], Н. Медведєвої [13], О. Шашкова [17], О. Зацепіна [11], С. Шевчука [18], Н. Дацьковської [8], В. Бельського [4] та інших розкриваються різні аспекти науково-педагогічної спадщини К. Ушинського. Скажімо, Н. Медведєва проаналізувала формування цілісної картини світу у дитини на початковому етапі навчання в педагогічній системі К. Ушинського, О. Шашков – “Педагогічну антропологію” в контексті світоглядної парадигми педагогічних поглядів класика, О. Зацепін – філософські ідеї у педагогічних поглядах вченого, С. Шевчук – розвиток ідей православної педагогіки у спадщині великого просвітителя, Н. Дацьковська – становлення теорії розвиваючого навчання у педагогічній спадщині Ушинського у другій половині XIX ст. та її реалізація у сучасній школі, В. Бельський – філософію освіти визначного просвітителя.

Особливу цінність мають дисертаційні роботи Л. Ісаєва [12], М. Демет'єва [9] та Н. Дацьковської [8]. У першій із них досліджено роль класика як основоположника російської дидактичної і методичної школи, в другій – методологічні основи спадщини великого педагога і їх вплив на становлення російської наукової педагогіки XIX ст., у третій – становлення теорії розвиваючого навчання у педагогічній спадщині К. Ушинського у другій половині XIX ст. та її реалізацію в сучасній школі.

Однак педагоги Росії і надалі продовжують експлуатувати імперський стереотип радянської доби – “К. Ушинский – учитель русских учителей”. Практично у всіх сучасних публікаціях К. Ушинський однозначно розглядається лише як великий російський педагог. Його українське коріння, яке здійснило глибокий вплив на науковий доробок педагога практично замовчується.

Питання витоків світоглядних позицій К. Ушинського потребує додаткових досліджень щодо з'ясування процесів синтезу філософських культур – російської і української – у його творчості як вченого. Класика не можна розділити навпіл і сказати, що ця частина

належить українській культурі, а ця – російській. Він належить і Україні і Росії.

Безумовно, К. Ушинський неповторна особистість, у творчості якого ми бачимо, наприклад, неприйняття ідей М. Чернишевського й одночасно неприйняття ортодоксальної православної філософії, що займала в Російській імперії пануюче становище. Але він успішно спостерігав за світоглядними процесами в середовищі росіян, українців та інших народів, робив із цього філософські уявлення на зразок того, що навчання треба проводити національною мовою, що несе в собі близькі і зрозумілі для представників відповідного народу світоглядні орієнтири і смисли. Таке положення має загальнофілософський смисл і не суперечить ні вимогам українських філософів, наприклад П. Куліша у “хугірській філософії” забезпечити розвій культури українського суспільства рідною мовою, ні твердженню В. Белінського, І. Тургенєва про те, що російських дітей треба вчити російської грамоти.

Тому однозначно відповісти на те, де у творчості К. Ушинського починаються українські симпатії і де вони закінчуються, і навпаки, де починаються російські філософські орієнтації і де вони завершуються, сказати, очевидно, неможливо. Принаймні це питання дискусійне і вимагає додаткових досліджень. Проте, як ми вже зазначали, коріння його філософсько-освітнього вчення однозначно пов'язане із Чернігово-Сіверщиною, отже з Україною. Тому за стилем свого мислення, фундаментальними світоглядними і ціннісними орієнтаціями, особистою прив'язаністю до України, К. Ушинський постає українським мислителем. Однак це і сьогодні не хочуть враховувати російські вчені. Імперський синдром глибоко засів у їхні душі.

Висновки. Таким чином, за останній час у Російській Федерації з'явилося чимало публікацій, в яких з нових концептуальних підходів розкривають різні аспекти творчої спадщини К. Ушинського. Сучасна педагогічна наука Росії досліджує такі основні напрями творчої спадщини класика: народність у вихованні, антропологічні ідеї вченого, роль рідної мови у навчанні та вихованні підростаючого покоління, трудове та моральне виховання молоді, роль християнства у вихованні дитини, феномен вченого педагога та актуальність його ідей на сучасному етапі. Результати дослідження слугуватимуть для написання монографії, у якій буде висвітлена рецепція науково-педагогічної спадщини К. Ушинського.

РЕЦЕПЦІЯ НАУКОВОГО ДОРОБКУ К. УШИНСЬКОГО В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ПЕДАГОГІЦІ

1. Арканов А.К. *Идеи Ушинского* / А.К. Арканов. – М.: Просвещение, 2002. – 312 с.
2. Белинская О.В. *Концептуальные основы воспитательной системы К.Д. Ушинского* / О.В. Белинская, П.А. Белова // Нижегородское образование. – 2009. – № 2. – С. 204 – 209.
3. Белозерцев Е.П. *Ушинский и русская школа. Беседы о великом педагоге* / Е.П. Белозерцев. – М.: Роман-газета, 1994. – 191 с.
4. Бельский В.Ю. *Философия образования К.Д. Ушинского: автореф. дис. ... д-ра филос. наук* / В.Ю. Бельский. – М., 2004. – 49 с.
5. Богуславский М. *Испытание для классика: известный и неизвестный Ушинский* / М. Богуславский // Учительская газета. – 2002. – 30 июля (№ 31). – С. 20.
6. Гвоздецкий М.Ю. *Развитие идеи К.Д. Ушинского о народности воспитания в теории и практике отечественного образования* / М.Ю. Гвоздецкий. – Ярославль: Изд-во ЯГПУ, 2011. – 188 с.
7. Гончаров И.Ф. *К.Д. Ушинский и русская национальная школа: [к 185-летию со дня рождения, 1824 – 1870 гг.]* / И.Ф. Гончаров // Вестник Герценовского университета. – 2009. – № 3(65). – С. 69 – 77.
8. Дацковская Н.А. *Становление теории развивающего обучения в педагогическом наследии К.Д. Ушинского второй половины XIX века и ее реализация в современной школе: автор. дис. ... канд. пед. наук* / Н.А. Дацковская. – Оренбург, 2007. – 18 с.
9. Дементьева М.Н. *Методологические основания наследия К.Д. Ушинского и их роль в становлении отечественной научной педагогики XIX века: автореф. дис. ... канд. пед. наук* / М.Н. Дементьева. – Рязань, 2002. – 17 с.
10. Днепров Э.Д. *Ушинский и современность* / Э.Д. Днепров. – М.: ГУВШ, 2007. – 232 с.
11. Зацепин А.В. *Философские идеи в педагогических воззрениях К.Д. Ушинского: автореф. дис. ... канд. философ. наук* / А.В. Зацепин. – Москва, 2007. – 16 с.
12. Исаев Л.И. *К.Д. Ушинский: основатель русской дидактической и методической школы* / Л.И. Исаев. – М.: Ин-т общего образования, 1999. – 352 с.
13. Медведева Н.Г. *Формирование целостной картины мира у ребенка на начальной ступени обучения в педагогической системе К.Д. Ушинского: автореф. дис. ... канд. пед. наук* / Н.Г. Медведева. – Курск, 2009. – 23 с.
14. Ушинский К.Д. *Избранные труды. В 4-х кн. / Сост. авт. ст., примеч. и коммент. / К.Д. Ушинский. – М.: Дрофа, 2005. – 638 с; 447; 557 с; 547 с.*
15. Ушинський К.Д. *Народність у громадському вихованні* // К.Д. Ушинський. *Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. / За ред. О.І. Пискунова та ін. Т. 1. – К.: Радянська школа, 1983. – С. 43 – 103.*
16. Ушинський К.Д. *Питання про народні школи* // К.Д. Ушинський. *Вибрані педагогічні твори. У 2-х т. / За ред. О.І. Пискунова та ін. Т. 2. – К.: Радянська школа, 1983. – С. 56 – 63.*
17. Шашков А.В. *“Педагогическая антропология” в контексте мировоззренческой парадигмы педагогических взглядов К.Д. Ушинского: автореф. дис. ... канд. пед. наук* / А.В. Шашков. – Майкоп, 2007. – 24 с.
18. Шевчук С.В. *Развитие идей православной педагогики в наследии К.Д. Ушинского: автореф. дис. ... канд. пед. наук* / С.В. Шевчук. – Ярославль, 2006. – 19 с.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2012

“Оберігай час і стережися злого і не завстидайся за твою душу. Бо є встид, що наводить гріх, і є стид – слава і ласка. Не приймай лице за твою душу і не соромися собі на упадок. Не затримай слово в часі потреби, і не сховай твоєї мудрості для краси. Бо в слові пізнається мудрість і напоумлення в мові язика”.

Книга премудрості Ісуса, сина Сираха, глава 4, 20 – 24.

